

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В РІЗНОВІКОВІЙ НАВЧАЛЬНІЙ ГРУПІ

THE PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN A MULTI-AGED GROUP OF LEARNERS

Стаття присвячена вивченню проблеми психолого-педагогічних особливостей організації викладання іноземної мови в різновіковій навчальній групі. Для того щоб правильно організувати навчання, необхідно враховувати особливості контингенту слухачів, а також мету, зміст і умови навчання. В одній аудиторії слухачів можуть бути присутні учні старших класів шкіл, студенти вишів, дорослі й навіть люди похилого віку. Метою вивчення іноземної мови є формування у слухачів іноземної комунікативної компетенції. Для того щоб досягнути зазначеної мети і правильно організувати навчально-виховну роботу в різновіковій навчальній групі, викладачеві потрібно мати певний запас знань про взаємозв'язки всіх періодів людського розвитку, про вікові зміни інтелекту людини з визначенням сенситивних періодів для оволодіння іноземним мовленням. Вибір методів і прийомів навчання, групових та індивідуальних варіантів роботи, методів відбору і трансформації навчальної інформації повинен проводитися з урахуванням особливостей вікового та психофізіологічного розвитку слухачів. У статті проаналізовано психологічні особливості підлітків, студентів, дорослих слухачів, вказано на особливості роботи з кожною віковою групою. Розглянуто труднощі, які виникають у слухачів різного віку під час вивчення іноземної мови. Найбільш розповсюдженими є індивідуальні та соціокультурні труднощі. Розглянуто, на яких принципах ґрунтуються вивчення іноземної мови в різновіковій навчальній групі. Навчання іноземної мови в різновіковій навчальній групі повинно враховувати життєвий досвід слухачів. Слухачі стають активними учасниками процесу навчання. Під час навчання слухачів різновікової групи доцільно використовувати різні методи навчання. Зазначено необхідність введення елементів експерієнційного навчання. Прикладами експерієнційних видів навчальної діяльності є рольові ігри, драматизація, презентації з певних проблем, дискусії-обговорення, проєктування. Вказано на зміни в характері суб'єкт-суб'єктних відносин. Викладач виступає в ролі тьютора, радника. Завданням викладача є створення сприятливого психологічного клімату на занятті. Він повинен не оцінювати, а наставляти, заохочувати і допомагати.

Ключові слова: іноземна мова, різновікова навчальна група, досвід, мета навчання, принципи навчання, експерієнційне навчання, суб'єкт-суб'єктні відносини.

The article is devoted to studying the problem of psychological and pedagogical peculiarities of the organization of teaching a foreign language in a multi-aged group of learners. In order to organize the process of learning properly, features of the audience as well as the purpose, content and conditions of learning should be considered. There might be high school children, students of higher educational institutions, adults and seniors in the same group. The purpose of learning a foreign language is a communicative purpose. In order to achieve this purpose and to organize education work in a multi-aged group properly, a teacher needs to know about the interconnections of all the periods of human development, about age-related transformations of a person's mind. The choice of teaching methods and techniques, group or individual work, educational information should be made considering the peculiarities of students' age and psycho-physiological development. The psychological features of high school pupils, students and adults are analyzed. The peculiarities of working with each age group are considered. The difficulties that arise while teaching a foreign language in a multi-aged group are described. They are individual psychological as well as socio-cultural difficulties. The main principles of teaching a foreign language in a multi-aged group are considered. Learning should primarily be based on learners' experience. Students become active participants of the process of learning. Different methods of foreign language teaching should be used. The necessity of introducing the elements of experiential learning is indicated. Experiential learning includes activities which imitate real-life situations: role-plays, project work, discussions, etc. The changes in the character of subject-subjective relations are indicated. A teacher becomes a mentor, a tutor. A teacher's task is to create a positive learning atmosphere in class, to lead and encourage students rather than evaluate them.

Key words: foreign language, multi-aged group, experience, purpose of learning, principles of learning, experiential learning, subject-subjective relations.

УДК 378.016
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-2-10>

Васильєва М.П.,
викладач кафедри англійської філології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

З огляду на процеси євроінтеграції і глобалізації та певні зміни в політичному і соціальному житті держави вивчення іноземних мов набуває все більшої популярності. Вивчити іноземну мову можна у вищих навчальних закладах як на філологічних, так і на немовних факультетах, на курсах іноземних мов, в умовах корпоративного навчання, в університетах третього віку.

Для того щоб правильно організувати навчання, необхідно врахувати особливості контингенту слухачів, а також мету, зміст і умови навчання.

Через розширення вікових меж студентства та впровадження концепції освіти впродовж життя в одній аудиторії вищого навчального закладу можуть перебувати як юнаки, так і дорослі люди. На курсах іноземних мов в одній групі присутні учні старших класів шкіл, студенти вишів, дорослі й навіть люди похилого віку. З огляду на розширення традиційних меж студентства попит на вивчення іноземних мов не згасає, а, навпаки, стає все більшим, зростає необхідність підготовки спеціалістів, які зможуть здійснювати ефективно викладання іноземних мов в різновікових навчальних групах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченням окремих аспектів психолого-педагогічної організації навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах займалися Г. Артамонова, Р. Безлюдний, І. Гіренко, Ю. Дегтярьова, І. Коваль, Ю. Колісник, Ю. Павловська. Дослідження Н. Гордієнко, О. Горіної, В. Колісник, Ю. Павловської та Ю. Лаптінової присвячені особливостям організації навчання іноземних мов у різнорівневих групах.

Численні роботи науковців В. Буренко, О. Гладкової, Т. Григор'євої, Р. Єфимової, А. Калиніної, Є. Кривоносової, Т. Модестової, Т. Польшиної, Є. Семенової, Т. Старкової, В. Тилець, Л. Цвяк, О. Щербини, О. Шум, О. Яцишина присвячені психолого-педагогічним умовам навчання іноземної мови дорослих. Наукові розвідки А. Балендра, О. Баніт, Г. Низодубова, О. Калиніної, Р. Преснер, О. Тарнопольського стосуються організаційно-педагогічних умов навчання дорослих поза межами вишівських навчальних програм.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри досить велику кількість праць, присвячених питанням організації навчання певних вікових категорій, в жодній із робіт не розглядається питання психолого-педагогічних особливостей організації навчання іноземної мови в різновіковій навчальній групі.

Мета статті. Метою нашої статті є проаналізувати психолого-педагогічні особливості викладання іноземної мови в різновіковій навчальній групі.

Виклад основного матеріалу. Згідно з загальноєвропейськими рекомендаціями Ради Європи метою навчання будь-якої іноземної мови є вільне спілкування цією мовою, тобто формування у слухачів іншомовної комунікативної компетенції. Комунікативну компетентність розуміють як здатність здійснювати спілкування за допомогою мови, тобто передавати думки й обмінюватися ними в різних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками спілкування, правильно використовуючи систему мовних норм і обираючи комунікативну поведінку, адекватну до ситуації спілкування [2, с. 54].

Щоб досягнути зазначеної мети і правильно організувати навчально-виховну роботу в різновіковій навчальній групі, викладачеві потрібно мати певний запас знань про взаємозв'язки всіх періодів людського розвитку, про вікові зміни інтелекту людини з визначенням сенситивних періодів. Вибір методів і прийомів навчання, групових та індивідуальних варіантів роботи, методів відбору і трансформації навчальної інформації повинен проводитися з урахуванням особливостей вікового та психофізіологічного розвитку слухачів.

Розглянемо психологічні риси певних вікових категорій та особливості роботи зі слухачами різного віку.

У підлітковому віці людина перебуває в пошуку власної ідентичності. У молоді існує потреба в здій-

сненні самооцінки, потреба користуватися авторитетом серед однолітків. Авторитет серед однолітків є набагато важливішим, ніж оцінка викладача. Підліткам притаманні максималізм та надмірна самовпевненість. Підлітки більш відкрито показують свої почуття, ніж дорослі.

Більшість підлітків із готовністю розуміє і приймає необхідність навчання як інтелектуальної, а не ігрової (як у дитинстві) діяльності. У них удосконалюється процес керування власною діяльністю.

Підлітки намагаються звільнитися від надлишкового контролю та опіки вчителів і дорослих. Частими є випадки деструктивної поведінки. Підлітки нерідко вдаються до невмотивованого ризику, не завжди можуть передбачити наслідки своїх вчинків.

Мотивація підлітків до вивчення іноземної мови має здебільшого зовнішній характер. Вона підтримується бажаннями батьків. Підлітки часто демонструють бажання відкласти виконання завдання на останній момент, у них відсутнє уміння планувати свій час.

Підлітки не приховують, коли вони відчувають нудьгу під час занять, приносять усі свої проблеми (у школі, конфлікти з членами родини, з однолітками) в аудиторію [8, с. 39]. У таких випадках підліткам важливо відчувати підтримку викладача.

Хоча підлітки вже можуть більше часу сидіти, ніж діти, проте в них усе одно є потреба рухатися [9, с. 53]. Викладачеві слід використовувати завдання з елементами рухів.

У підлітків відбувається усвідомлення абстрактних понять, ідей і концепцій, а в дитячому віці це неможливо. Проте навчання через дію ще є ефективним. У кращих своїх проявах підлітки мають величезний потенціал у креативних міркуваннях.

Підлітки краще відкриті новому, мають пристрасне бажання відкрито сприймати все, що їх зацікавило. Перевага підлітків у вивченні мови перед дорослими в тому, що вони володіють вираженою здатністю імітування і наслідування (на жаль, з роками вона поступово згасає, хоча ступінь цього згасання для всіх дуже індивідуальний).

Період студентства традиційно припадає на період пізньої юності і початок дорослості. У період студентського віку відбувається завершення становлення і стабілізації характеру, вдосконалюється формування вольової та емоційної сфери. Основна діяльність людини пов'язана з отриманням професії. Саме тому слухачі вже мають внутрішню мотивацію до вивчення іноземних мов. У цей період розвивається відчуття відповідальності за власне життя, розвивається самосвідомість, підвищується роль самоуправління. У сфері життєво важливих питань молодь часто звертається за допомогою і порадою до старшого покоління.

Головними характеристиками дорослого слухача, які виокремлюють як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, є такі: усвідомлення себе самостійною,

самокерованою особистістю; накопичений життєвий (побутовий, професійний, соціальний) досвід, який стає важливим джерелом навчання самого слухача та його колег; сильна внутрішня мотивація; прагнення до швидкої реалізації отриманих знань, умінь, навичок [4, с. 27].

Як зауважує Є.В. Кривоносова, доросла людина висуває підвищені вимоги щодо якості та результатів навчання [3, с. 190]. Запити дорослих більш конкретні та прагматичні. Дорослі вивчатимуть тільки те, що вважають за потрібне. Дорослі проявляють практичний інтерес до навчання і вивчатимуть лише те, що знадобиться їм у професійній або особистій діяльності.

Як правило, дорослі слухачі більш організовані та дисципліновані, ніж підлітки. Під час навчальної діяльності вони можуть довго зосереджуватися на виконанні завдань, якими б нудними (на їхній погляд) вони не були.

Дорослі люди вчать під час виконання завдань. Те, що доросла людина вивчає пасивно, через рік втрачається на 50%, через два роки – на 80%. Якщо доросла людина відразу отримує можливість практикувати нові знання, а потім періодично повторювати, такі знання надовго затримуються в пам'яті.

Навчання дорослих повинно концентруватися на реалістичних проблемах. Під час виконання завдань доцільно брати проблему з реального життя і вирішувати її.

Минулий досвід має величезний вплив на навчання дорослих. Сприйняття нових знань у дорослих нерозривно пов'язане з тим, що вже відомо слухачеві. Якщо нові знання не співвідносяться з тим, що людині відомо, вона підсвідомо налаштовується на те, щоб відкинути такі знання.

Більшість дорослих негативно ставиться до оцінювання їхніх знань. Дорослих людей не потрібно оцінювати, їх потрібно направляти. Конкуренція негативно впливає на навчання дорослих. Більшість дорослих критично ставиться до своєї здатності чомусь навчитися [1, с. 52].

Що стосується особливостей опанування іноземної мови, дорослі люди мають певні переваги перед молоддю. У них розвинуте абстрактне мислення.

Нервові клітини, відповідальні за семантичний аналіз слів і граматичну сприйнятливість, із віком розвиваються. Дорослим слухачам набагато легше зрозуміти структуру мови. Пізнавальна система дорослих є більш розвинутою, ніж в юних слухачів. Вони можуть робити узагальнення вищого порядку. Доросла людина часто має відпрацьований арсенал прийомів та засобів, що полегшують запам'ятовування.

Доросла людина (на відміну від дитини) у мисленнєвій діяльності йде від аналізу до синтезу. Дорослому властиві логічні побудови, а не механічне запам'ятовування. Дорослим легше, ніж

молоді, вдається опанувати лексичний, фразеологічний та стилістичний матеріал.

У дорослих є певний життєвий досвід, часто під час засвоєння матеріалу в них з'являються певні асоціації (у тому числі, припустимо, і прив'язка до слів з рідної мови). Дорослі можуть здійснити планування свого навчального процесу.

Викладачеві необхідно враховувати всі вищезгадані психологічні особливості слухачів під час планування та проведення занять у різновіковій навчальній групі.

Проте під час організації навчання різновікової групи необхідно враховувати і деякі труднощі. Студенти, як і дорослі слухачі, поєднують навчання з виконанням сімейних, трудових та інших обов'язків. У пам'яті багатьох слухачів (переважно дорослих) може зберігатися попередній негативний досвід навчання. Крім того, дорослі приносять із собою з минулого власні уявлення про навчальні методики, що мають бути використані викладачем на заняттях. Люди похилого віку мають складнощі з використанням сучасних технологій. Слухачі, які готуються до складання іспитів або навчаються задля вирішення професійних завдань, часто обмежені у строках навчання.

До того ж, як зазначають Д. Старкова та Т. Польшина, під час вивчення іноземної мови виникають соціокультурні складнощі. Слухачі відчувають наявність елементів чужої культури, які відсутні в культурі рідної країни, які важко зрозуміти і сприйняти, наприклад, особливості використання певних комунікативних стратегій, певних мовленнєвих елементів у різних дискурсах, діалектизмів тощо [5].

Відповідно до віку різною є і мета вивчення мови. Школярі прагнуть підвищити свій рівень і розвинути навички усного мовлення, студенти – підготуватися до іспитів. Зацікавленість дорослих у вивченні іноземної мови ранжується від іноземної мови для подорожей до прийняття участі в конференціях, читання наукової літератури або самовдосконалення.

Аналіз сучасних інтернет-ресурсів показав, що найбільшою популярністю серед слухачів користуються курси загальної англійської (General English). Інші напрями вивчення іноземної мови, які цікавлять слухачів, – це підготовка до міжнародних іспитів (FCE, IELTS, TOEFL), англійська для професійних цілей (ділова англійська мова, англійська для юристів, англійська для спеціалістів у сфері ІТ-технологій, англійська для психологів тощо).

Під час планування та організації занять у різновіковій групі викладачеві необхідно визначити кількість занять на тиждень, тривалість кожного заняття так, щоб слухачі змогли реально навчатися, не відмовляючись під час навчання від виконання основних обов'язків.

На підставі аналізу науково-педагогічної літератури, враховуючи досвід роботи в різновіковій

навчальній групі, ми виокремлюємо такі принципи організації занять: принцип усвідомленості навчання; врахування індивідуально-психологічних особливостей слухачів; формування впевненості і навчального потенціалу слухачів; принцип сумісної (спільної) діяльності, опори на досвід; вміння представити мову як систему взаємопов'язаних елементів; використання різних методів навчання; підбір навчальних матеріалів, що відразу використовують декілька органів чуття; принцип індивідуалізації навчання; принцип комунікативної свідомості; принцип практичної направленості навчання; адекватна реакція викладача на емоційні прояви аудиторії; використання методів і прийомів, які зменшують вплив рідної мови; знання потреб слухачів та їхніх стратегій опанування відповідної теми; раціональний розподіл діяльності в часі; підтримка мотивації студентів групи; системність навчання.

Під час навчання слухачів різновікової групи доцільно використовувати різні методи навчання. Процес навчання відбувається швидше, якщо інформація сприймається відразу кількома органами чуття. Для того щоб досягти певних змін в діях, ставленні та думках слухача, необхідно залучити слухача до активної участі в процесі навчання.

Попри те, що більшість слухачів мають на меті навчитися іншомовному спілкуванню, в процесі навчання вони надають перевагу виконанню мовних вправ [7, с. 4]. Саме тому викладачеві слід збільшити кількість комунікативних вправ та завдань під час заняття.

З огляду на мету навчання іноземної мови та індивідуально-психологічні особливості слухачів різновікової групи вважаємо необхідним вводити в процес вивчення іноземної мови елементи експерієнційного навчання, тобто навчання через практичний досвід. Експерієнційне навчання передбачає використання таких видів навчальних завдань, які імітують ситуації реального життєвого спілкування і передбачають мимовільне формування навичок і умінь, необхідних для здійснення повсякденної іншомовної комунікації. Наведемо приклади експерієнційних видів навчальної діяльності: рольові ігри, драматизація, презентації з певних проблем, дискусії-обговорення, проєктування.

У роботі з різновіковою групою змінюється характер суб'єкт-суб'єктних відносин. Викладач уже не є єдиним джерелом знань. Він виступає в ролі тьютора, радника. Взаємодія викладача і слухачів має вигляд партнерських стосунків, викладач зменшує кількість критики, оцінювання. Його завдання – створити сприятливий психологічний клімат на занятті, не оцінювати, а наставляти, заохочувати і допомагати [6, с. 49].

Висновки. З огляду на зміни в політичному, соціальному та культурному житті країни

вивчення іноземних мов стає усе популярнішим серед людей різного віку та соціальних груп. Часто в одній навчальній групі перебувають слухачі з різницею у віці в декілька десятиліть. Мета вивчення мови слухачами різних вікових категорій теж може бути різною. Досягти розвитку комунікативної компетенції в різновіковій навчальній групі можливо за умови врахування психолого-педагогічних особливостей організації викладання в цій групі. Навчання повинно бути організовано з урахуванням досвіду та побажань слухачів. Багато уваги слід приділяти виконанню комунікативних завдань, що імітують реальні ситуації спілкування. Цього можна досягти за умови навчання в різновіковій навчальній групі.

Перспективами подальших розвідок вважаємо дослідження позитивних та негативних аспектів вивчення іноземної мови в різновіковій навчальній групі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Козлова О.В. Интегративная технология обучения взрослых иностранному языку. *Современные наукоемкие технологии*. Москва, 2005. № 8. С. 52-53.
2. Колодько Т.М. Моделирование змісту підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до реалізації іншомовної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 6 (175). С. 54-58. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/119166> (дата звернення: 12.03.2019).
3. Кривоносова Е.В. Особенности обучения взрослых иностранному языку. *Труды БГТУ. Серия 6. «История, философия»*, 2013. С. 189-191.
4. Сисоєва С. Інтерактивні технології навчання дорослих : навчально-методичний посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
5. Старкова Д.А., Польшина Т.В. Психолінгвистические особенности обучения взрослых иностранному языку. *Педагогическое образование в России. Серия «Языкознание»*. 2012. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psiholingvisticheskie-osobennosti-obucheniya-vzroslyh-inostranomu-yazyku> (дата звернення: 12.03.2019).
6. Щербіна О.О. Психологічні особливості навчання іноземних мов у дорослому віці. *Science of the XXI century: problems and prospects of researches*. 2017. № 4. С. 49-51. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:yhDdSFH9-8J:archive.ws-conference.com/psixologichni-osoblivosti-navchannya-inozemnix-mov-u-doroslomu-vici/+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення: 04.02.2019).
7. Green J.M. Student attitudes toward communicative and non-communicative activities: Do enjoyment and effectiveness go together? *The Modern Language Journal*. 1993. № 77. P. 1-10.
8. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. Longman. 2001. 386 p.
9. Spratt M., Pulverness A., Williams M. *The TKT Course*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 188 p.